

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EPITETNING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI. ANTONAMAZIYA EPITETLAR.

Mamadjanova Maftunahon Uktamovna

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Farg‘ona akademik litseyi oliy toifali
ingliz tili o‘qituvchisi
maftuna.mamadjanova85@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan epitet badiiy tasviriy vositasining chog‘ishtirma tadqiqi, xususan, antonomaziya epitet haqida so‘z yuritilgan. Antonomaziyaning stilistik vositasiga asoslangan epitetlar har ikki tilda juda keng tarqalgan bo‘lib, ular badiiy adabiyotidan keltirilgan misollar yordamida keng yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: taqqoslash, stilistika, morfologiya, atoqli ot, antonomaziya, nominativ ma’no, qiyosiy tadqiq, chog‘ishtirma, afsonaviy qahramon.

A COMPARATIVE STUDY OF EPITHET IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. ANTONOMASY EPITHET.

ABSTRACT

This article deals with a comparative study of the epithet, which is important in the English and Uzbek languages, and, in particular, the antonomasy epithet. The types of antonomasy epithets are explained in detail, most of which are figurative epithets, using examples from Uzbek and English literature.

Key words: comparison, stylistics, Greek language, logical meaning, metaphor, comparative and higher level, comparative study, sema, metaphorical epithet, personification, zoosemic (characteristic of animal sema).

KIRISH

Mantiqiy bog‘lanmagan (assotsiatsiyalanmagan) epitetlar sifatlovchi va ta’riflanayotgan predmet o‘rtasida semantik jihatdan bog‘lanishni hosil qilmaydi. Bog‘lanmagan epitet mavzuga ichki xos bo‘lmagan, ammo tashqi yoki ichki o‘xshashlik yoki boshqa turdagi assotsiatsiya asosida muallif tomonidan boshqa sohadan jalb qilingan xususiyatni nomlaydi. Ba’zida bu assotsiatsiya o‘quvchiga darhol ko‘rinmaydi va bog‘lanmagan epitetni anglash uchun ma’lum bir fikrlash talab qiladi; Bog‘lanmagan epitet odatda o‘zining yangiligi, g‘ayrioddiylik va idrokning

yangiligi bilan ajralib turadi. Bog‘lanmagan epitetlar atrofdagi voqelikka sub‘ektiv baho berish uchun juda xosdir. Mantiqiy bog‘lanmagan epitetlar orasida sifatlovchi va aniqlangan ma‘nolarning o‘zaro ta‘sirining tabiatiga qarab bir nechta guruhlarni ajratish mumkin. Bular orasida eng ko‘p tarqalgani antonomaziya epitetlari bo‘lib, ular badiiy adabiyot tilida antonomaziyaning stilistik vositasiga asoslangan epitetlardir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu maqolani yozishda juda ko‘p manbaalardan foydalanildi. Jumladan o‘zbek tili bo‘yicha o‘zbek olimlari: M.Xalilova, A.Shomaqsudov, I.Rasulov, R.Qo‘ng‘urov, H.Rustamov, S.Mo‘minov, M.Saidxonov; jahon va rus olimlaridan A.A.Potebnya, A.N.Veselovskiy, B.V.Tomashevskiy, L.I.Timofeev, M.E.Snegirev, S.A. Fridrix, S. D. Katsnelson, E.M.Galkina – Fedoruk, I.R.Galperin kabi olimlar. Bulargacha bo‘lgan davrda Aristotel va Kvintilian lar o‘zlarining asarlarida epitet uslubiy vositasi jhaqida o‘z qarashlarini namoyon etganlar. Jahon tilshunosligida A.A.Potebnya va A.N.Veselovskiy, I.R.Galperinlar epitetni nazariy jihatdan, uning adabiy xususiyatlarini o‘rgandilar. Ushbu asarlar tahlil usullari, ilmiy izlanishlar yo‘nalishlarini yuqori darajaga olib chiqdi: turli tizimli tillarni sistemaga solgan holda qiyoslab o‘rganish sof ilmiy natijalar berishini asoslab berdi.

NATIJALAR

Morfologik ifoda nuqtai nazaridan, antonomaziya epitetlar deyish mumkin bo‘lgan bunday epitetlar ot (ya‘ni biron bir taniqli tarixiy shaxs yoki mifologiyadagi personaj yoki adabiy qahramon nomini bildiruvchi xos ism) yoki bunday otdan yasalgan sifat bo‘lishi mumkin:

1. She thought that perhaps a scatty sort of conversation would give an Ionesco note that they would like (A. W., p.203).
2. It was one of those affairs which seemed somehow petrified by a Gorgon glance and endowed with an intolerable permanence (E.W. , P.F. , p. 31)»
3. It sounded like a frivolity, a Marie - Antoinettish joke in bad taste (C.S., H., p. 47).
4. Hilda bent her Minerva - like head in silence (D.L., L.L., p. 223).
5. Hoki taning barbod o‘lur oxir jahonda necha yil,
Sayr et Sulaymondek agar taxting qurub bod ustina...(Ogahiy “Ustina” g‘azali)

Antonomaziya epitetining lingvistik mohiyati uning semantik tuzilishida bir vaqtning o‘zida amalga oshiriladigan ikkita ma‘no turining o‘zaro ta‘siridan iborat: sub‘ekt-mantiqiy va nominativ, agar nominativ ma‘no har doim birlik bo‘lsa va bevosita tarixiy shaxs yoki adabiy belgini ko‘rsatsa, u holda sub‘ekt-mantiqiy ma‘no

ushbu shaxs yoki belgi bilan bog'liq belgilar, g'oyalar, qarashlar va baholashlarning butun tizimi bo'lishi mumkin.³⁵

MUHOKAMA

Shunday qilib, ma'lum miqdordagi ma'lumotlarning bir so'zda konsentratsiyaga erishilishi ba'zan juda muhimdir. Sub'ektiv-mantiqiy ma'no antomaziya epitetda ma'lum shaxs yoki xarakterning voqelikka xos bo'lgan yoki unga tarixiy va ijtimoiy amaliyot tomonidan berilgan ba'zi bir xarakterli xususiyatini abstraktsiya qilish natijasida tug'iladi va uning xarakteri va faoliyatiga qabul qilingan bahoni aks ettiradi. Ko'pincha adabiy kelib chiqishning antonomaziya epitetlari mavjud bo'lib, sub'ekt-mantiqiy va tavsifiy ma'nolarning o'zaro ta'siri ulardagi metonimik ko'chish bilan birga keladi: yozuvchining ismi uning qahramonlariga yoki rassomning ismi - xarakterli xususiyatlarga ko'chiriladi:

1. Bill was the least Dickensian person in existence, and not old (A.W., E., p. 44).

2. A look of joy came into his face, irradiating it, giving it a sentimental, Murillo beauty (H.J., S.D., p. 192).

3. Alpomishlar o'lkasi bu ko'hna Turon...(M.Yusuf "Ilm Istang").

4. Ezopona til...(donishmandlarga nisbatan aytiladi, o'zbek adabiyotida)

Ayniqsa, ingliz badiiy nasrida Shekspirdan kelib chiqqan antomaziya epitetlari tez-tez uchraydi:

1. "No, Lewis, I want you to listen to them. Listening never did any of us any harm, and talking usually does", said Bevill, in one of his Polonian asides (G.S., H., p. 243).

2. Duncan was a rather short, broad, dark - skinned, taciturn Hamlet of a fellow with straight black hair and a weird Celtic conceit of himself (D.L., L.L., p. 268).

Asl antonomaziya epitetdagi sub'ekt-mantiqiy ma'no ko'pincha yetarli darajada aniq xususiyatga ega; bunday hollarda muallif odatda epitet tanlashni "kalit" yordamida tushuntiradi va asoslaydi. Kalit sifatida odatda alohida sifatlovchi va ta'riflanayotgan ob'yekt qo'llaniladi:

1. ... said Charmian, with her sudden Jane Austen look, acute and prim (H.J., S.D., p. 147).

2. The sound of owls on a cold night reminded them, with delicious, selfish pleasure, that some Wordsworthian figure - solitary traveller, leech gatherer, or idiot boy - was miserably lost abroad, while they sat in comfort at home (A.W., E., p. 169).

³⁵ Аксиологическая характеристика английских, узбекских и русских фразеологизмов. Д.Усмонова

Baholash elementi har doim antomaziya epitetda aniq ifodalanadi va muallifning sub'ektiv bahosi bu yerda ma'lum bir shaxs yoki xarakterning belgilangan va umume'tirof etilgan ijtimoiy mavqeyiga qo'yiladi. Keling, ikkita misolni solishtirib ko'ramiz:

1. Soon the conversation was so noisy that Amicia, who needed a background of discreet quiet for her finer pricks of deflating irony, retired into a Mona Liza silence (J.L.,L.H., p. 299).

2. He gazed down upon her with a Mona Liza look, indulgent and lovingly contemptuous (H.J., S.D., p. 189).

1- misolda, "a Mona Liza silence" antonomaziya epiteti hech qanday izohga ega emas, muallifning bahosi umumiy qabul qilingan bahoga to'g'ri keladi, bu Leonardo da Vinchi portreti prototipiga o'ychan xayolparastlik, sirli sukunatni beradi. Muallifning individual qarashi qahramonga masxara, yarim nafratli munosabatning hissiy ma'nosida ifodalanadi.

2-misolda "Mona Liza look" epiteti "indulgent and lovingly contemptuous" ma'nosida ifodalanadi. Ma'nodan ko'rinib turibdiki, muallifning bahosi umumiy qabul qilinganidan farq qiladi yoki hech bo'lmaganda ijtimoiy amaliyot tomonidan Mona Lizaga tegishli bo'lganlarga yangi xususiyatlar qo'shadi.

Ba'zan yozuvchi o'z asari qahramoni nomidan foydalanib, asl antomaziya epiteti yaratadi. Xuddi shu jarayonni A. Merdok o'zining "Yovvoyi atirgul" romani qahramoni Rendall nomidan Randallian sifatdoshini hosil qiladi, bu aniq salbiy baho bilan antomaziya epitetiga aylanadi:

After some Randallian outrage Clare cried with particular vehemence (I.M., U.R., p. 129).

Akbarali mingboshi Miryoqub epaqadek har ishda uddaburon bo'lishni orzu qildi. (Cho'lpon "Kecha va Kunduz")

Epitetning boshqa turlari singari, antonomaziya epitet ham tarkibiy qismlarining bog'lanish barqarorlik darajasiga qarab farqlanishi mumkin; bundan tashqari, bu bog'liqlik qanchalik barqaror va epitet qanchalik tanish bo'lsa, unda individual-baholashdan ko'ra ijtimoiy-baho ma'nosi shunchalik kuchliroq bo'ladi. Odatiy antomaziya epitetining taxminiy qiymati lug'at ta'rifida berilgan so'zga belgilanishi mumkin:

1. Gilbert had developed Napoleonic ambitions, not for himself, but for me: he saw me rising to power, with himself as second-in-command (C.S., H., p. 104).

2. As she came near, he turned his head, as though by herculean effort, through a few degrees, in order to present her his cheek to be kissed (C.S., H., p. 25).

Antonomaziya epiteti "napoleonic ambitions" (1-misolga qarag) "that of a masterly strategist and tactician" ma'nosini anglash mumkin. "Herculean" epitetining

semantik tuzilishida (2-chi misolga qarang) "extremely difficult or dangerous" semasi uchraydi, bu lug'atda ham qayd etilgan. Biroq, bu ikki tanish epitetning ma'nolari muallifning 2-misolda grotesk xarakterini olgan nutq predmetiga kinoyali munosabati tufayli "jonlanadi".

Lingvistik antonim epitetning semantikasini yangilashga, shuningdek, uning semantik tuzilishida lug'atdagi ma'lum bir so'zga berilgan ijtimoiy baholash semasidan ajralib turadigan va ikkinchisini semantik tuzilish jihatdan periferiyaga aylantiradigan sub'ektiv muallif bahosining semasini amalga oshirish orqali erishish ham mumkin:

I had had a successful morning's shopping, by Machiavellian skill saving at least tenpence of the week's expenditure (H.J., I.M., p. 22?).

Barcha lug'atlarda "Machiavellian" so'zining ta'riflari salbiy baholab berilgan. Ushbu misolda esa, "Machiavellian skill" kombinatsiyasida semantik tarkibida ijobiy baholash semasi paydo bo'ladi: asar qahramoni o'zining tejamkorlik qobiliyatidan faxrlanadi. Ko'rinib turibdiki, "Machiavellian" so'zining semantik tuzilishida umume'tirof etilgan ijtimoiy bahoga qarama-qarshi bo'lgan sema paydo bo'ladi. Bu ikki semaning to'qnashuvi o'chirilgan epitetni "jonlantiradi".

XULOSA

Shunday qilib, epitet badiiy tasviriy uslubiy vositasi o'zbek va ingliz tillarida semantik tamoyilga ko'ra ikkita katta asosiy guruhga bo'linadi: mantiqiy jihatdan bog'langan va mantiqiy jihatdan bog'lanmagan epitetlar. Mantiqiy bog'lanmagan epitetlar orasida antonamaziya epitetlari eng ko'p tarqalgan bo'lib, ularni turli tizimli tillar hisoblangan o'zbek va ingliz tillarida qiyoslab o'rganish ushbu tillarning farqli va o'xshashlik jihatlarini aniqlashda muhimahamiatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. A. Shomaqsudov, I.Rasulov, R.Qo'ng'urov, H.Rustamov. O'zbek tili stilistikasi.- Toshkent: 1983.-B.45.
2. А.А.Потебня. Из записок по русской грамматике.- Москва. 1976.-С.174.
3. А.Зеленский. Эпитет на русском языке.- Москва. 1913.-Б.37.
4. A.Reum. A Dictionary of English Style. -Leipzig. 1931.-P.125.
5. N.Y. A Dictionary of English Phrases.-London. 1922.-P.85.
6. А.М.Мухин. О категории падежа в современном английском языке.- ВЯ. 1957. № 2. - С. 27.
7. А.А.Потебня. Из записок по русской грамматике. - Москва. 1976.-С.125.
8. Б.В.Томашевский. Язык и стиль.- Москва. 1952. -С. 34.
9. Б.В.Томашевский. Язык и стиль. - Москва. 1952. -С. 36.

10. Б.В.Томашевский. Язык и стиль. - Москва. 1952. -С. 38.
11. E.Partridge. A Dictionary of Cliches.-London.1950.-P.98.
12. Усмонова Дона Сатволдиевна (2021) Аксиологическая характеристика английских, узбекских и русских фразеологизмов.-С.3.
13. Харьков. Стилистика.1889. -С.138.
14. I.R.Galperin. Stylistics.- Moscow.1974.-P.153-154.

REFERENCES

1. A. Shomaksudov, I.Rasulov, R.Kungurov, H.Rustamov. Stylistics of Uzbek language.- Tashkent: 1983.-P.45.
2. A.A.Potebnya. Notes from Russia grammar.- Moscow. 1976.-P.174.
3. A.Zelinsky. Epithet in Russian language.- Moscow. 1913.-P.37.
4. A.Reum. A Dictionary of English Style. -Leipzig. 1931.-P.125.
5. N.Y. A Dictionary of English Phrases.-London. 1922.-P.85.
6. A.M.Mukhin. Category of case in modern English language.- Moscow. 1957. № 2. - P. 27.
7. B.V.Tomashevsky. Language and style. - Moscow. 1952. -P. 34.
8. B.V.Tomashevsky. Language and style. - Moscow. 1952. -P. 36.
9. B.V.Tomashevsky. Language and style. - Moscow. 1952. -P. 38.
10. E.Partridge. A Dictionary of Cliches.-London.1950.-P.98.
11. Usmonova Dona Satvoldiyevna (2021) Axiological characteristics English, Uzbek and Russian phraseological units.-P.3.
12. Kharkov. Stylistics.1889. -P.138.
13. I.R.Galperin. Stylistics.- Moscow.1974.-P.153-154.